

Rauf Parfi'nin Şiirlerinde İntikam Duygusu

Sense of Revenge in Rauf Parfi's Poetry

Hikmet Koraş*

Özet:

Çağdaş Özbek Şiirinin usta şairlerinden Rauf Parfi (1942-2005) Sovyet esaretini en şiddetli hisseden sanatçıların başında gelmektedir. Çağdaş Özbek şiirinde Çolpan'ın tarzını devam ettiren Parfi çocuk denecek yaşta şiirle ilgilenmesine rağmen yayımlanan ilk şiirleri 1950'li yılların tarihini taşır. Babasının evinde toplanan şiir ve edebiyat sohbetlerine küçük yaşta dinleyici olarak katılmış, bu meclislerde eski Ceditçiler ve Kırım sürgünlerinin anlattığı hikâyelerle büyümüştür. Abdurahman Vodiliy'den ilk şiir derslerini alan Parfi, 1963 yılında Kırımlı sürgünlerin yurtlarına dönmek için yaptıkları eylemi desteklemiş ve rejimin soğuk yüzü ile ciddi manada tanışmıştır. Yazdığı bütün şiirlerde özgürlük duygusu ile vatan ve millet sevgisini dile getiren bu büyük şair, hür düşünce ve düşüncesini ifadenin karşısında rejimi görmüş ve ilk zamanlarda üstü kapalı, ilerleyen zamanlarda açık şekilde rejim aleyhinde şiirler yazmıştır. Stalin'in ölümünden sonra çağdaş Özbek şiirinde, lirizmin de öncüsü kabul edebileceğimiz Parfi, bağımsızlık sonrası da umduğu özgürlük ortamını bulamamış ve kendisi gibi düşünen arkadaşları hapiste olduğu gerekçesi ile devlet başkanının kendisine verdiği "Halk Şairi" ödülünü almayı reddetmiştir. Bu tavrının neticesi olarak Sovyet döneminde bile yaşamadığı kadar sıkıntı yaşamış ve 2005 yılında gözlerini hayata kapamıştır.

Anahtar Kelimeler: Rauf Parfi, Sovyet Özbek şiiri, İntikam.

Abstract:

Rauf Parfi (1942-2005), is one of the master poets of Modern Uzbek Poetry, who is among those who had severely felt the Soviet enslavement. Albeit Parfi, who maintained the

* Doç. Dr. Hikmet Koraş, Niğde Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Niğde. hikmetkoras@gmail.com

Çolpan form of Modern Uzbek Poetry, has interested in the poem at his early ages, his first poems have been dated back to 1950s. At his early childhood, he, as an audience, had attended poetry and literature meetings organized at his family house, and he had grown up with the stories explained by Old Reformers (Eski Ceditçiler) and Crimean Exiles. He, who took his first poem lessons from Abdurahman Vodiliy, had met with Russian bloody Regime as he had supported Crimean protests organized by exiles to return their homeland in 1963. The great poet who has been expressing sentiments about fatherland and nation with the feeling of freedom, had seen the Russian regime as an obstacle in front of free thought and the expression of his thought and while his early poems were implicitly against the regime, this opposition were explicit in his latter poems. Parfi, who might be seen as a pioneer of the lyricism for modern Uzbek poetry after Stalin's death, had not witnessed the liberty and freedom he had been expecting after Uzbekistan independence and he had rejected the "Public Poet" reward of the Uzbek government by reasoning that his poet colleagues had been imprisoned. Right after his rejection, he had more pressure than ever before and he had died in 2005.

Keywords: Rauf Parfi, Soviet Uzbek poetry, Revenge.

Fert için kin veya intikam duygusu, insanı yakıp kavuran ve koca bir ağacı içinden yiyip bitiren kurt gibidir. Bu ferdi duygu insan için ne kadar zararlı ise tersine milletler ve topluluklar için neredeyse bir var oluş sebebidir. İntikam veya öç duygusu milli romantizmin de kaynağıdır denebilir. Yaşadığımız onca felakete rağmen Türk milleti olarak bu duygudan uzak oluşumuz milli hafızamızın zayıflığı ile izah edilmeye çalışılıyorsa da, aslında bu duygudan uzak oluşumuz milli hafızamızın zayıflığının sebebidir. Bu durum, bizleri günlük yaşayan, ileriye düşünmeyen bir toplum haline getirmiştir. Bu eksikliği de aydınlarımızın ve aydın kitlenin en önemli güruhunu oluşturan sanatçılarımızın anlayışıyla ile izah etmek mümkündür. Yaşadığımız felaketlerin milli bir romantizm oluşturması işi ancak sanatçılarımızın bu hususu eserlerinde işlemeleri ile mümkündür.

Rauf Parfi, yukarıda bahsettiğimiz romantizmi oluşturmaya çalışan ve bu amaçla yaşayan bir sanatçıdır. Kendisi bir Özbek olmasına rağmen, sadece Özbekleri değil bütün Türk milletini düşünen, kalbi milleti için çarpan bir şairdir.

Rauf Parfi, 23 Eylül 1943 tarihinde doğmuştur. Bu yıllar, Sovyetler Birliği'ndeki İkinci Dünya Savaşı yıllarıdır, savaştan dolayı insanların önceki döneme göre daha rahat davranabildikleri kısmi bir yumuşama dönemidir.

Bolşevik İhtilali yapıldıktan sonra kısa sürede bütün Türkistan istila edilmiş ve tarihteki en acımasız olaylar bu coğrafyada yaşanmıştır.¹ Sovyetler Birliği'nin kuruluşundan sonra, Sovyetlerin “Basmacılık” diye adlandırdığı bağımsızlık hareketleri 1930'lara kadar devam eder. 1930'lu yıllar ise Sovyetler birliğinde yaşayan Türkler için karanlık bir dönemdir. Bu dönemde Sovyet idaresi altındaki Türk coğrafyasında milliyetçi aydınlar katledilir. Özellikle 1937-1939 yılları arasında bir milyondan fazla aydın, şair, yazar, gazeteci, din adamı, fikir adamı, eli kalem tutan okur-yazar; çoğu mahkeme bile edilmeden kurşuna dizilmek suretiyle katledilir.² Türkistan'daki Cedit Hareketinin öncülerinden İshakhan İbret, Münevverkari Abdureşithanoğlu vd ile Çağdaş Özbek Edebiyatının kurucularından Abdülhamit Süleyman Çolpan, Abdurrauf Fıtrat, Abdullah Kadiri, Batu, Elbek, Atacan Haşim, Osman Nasir, Gulam Zaferi, kayyum Ramazan, Gazi Alim gibi aydınlar da öldürülenler arasındadır.³ Rejimin karşısında olan veya işbirliği yapmayan bütün aydınlar ise sindirilmiştir.

Aydın bir insan olan, evini bir aydın ve şairler meclisine dönüştüren Parfi'nin babası Parfi Muhammed Emin Narkuçak, yaşanan bu olaylardan dolayı tahsilli ve aydın bir insan olmasına rağmen kendisini okuma-yazma bilmez diye kaydettirmiş ve bu yalanın ortaya çıkmasından endişe ettiği için olsa gerek Ferganayı terk ederek Taşkent'e yerleşmiştir.⁴

Parfi'nin kendi Tercüme-i Hal'inde bahsettiğine göre, cahil olduğunu beyan ederek takipten kurtulan babası çiftçilikle uğraşmaktadır ve durumları oldukça iyidir. Yaşadığı çevrede aydın olarak tanınan Hamrakul Tursunkulay, Kırmılı Abdulla Ağa, Eski Ceditçilerden Kari Dayı ve Özbekistan'daki klasik şiirin son temsilcilerinden Abdurahman Vodiliy,⁵ Parfi'nin babasının kurduğu sohbet meclisine devam edenlerdendir. Henüz çocuk olan Parfi de bu meclise katılmış ve idamdan kaçan Eski Ceditçiler ve Kıırım Sürgünleri onun yanında çekinmeden konuşurlar.⁶ Çocuk olduğu için yanında çekinmeden konuşan bu insanların anlattıkları Parfi'nin fikir ve düşünce dünyasının oluşmasında etkili olmuştur.

¹ KGB'nin açıklamasına resmi rakamlarına göre, Sovyetler Birliğinde Stalin dönemi olarak adlandırılan 1924-1953 yılları arasında, kurşuna dizilerek öldürülen, hapisanede veya Sibiryada ölen insan sayısı 6 milyondur. (Şuayip Karakaş, “20. Yüzyıl Türk Dünyası Edebiyatı Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Türk Dil Kurumu, s. 279-317.) Resmi kayıtlara geçmeyen vakalarla bu sayı verilen rakamın çok üstündedir.

² Karakaş, *age.*, s. 279-317.

³ *age.*, s. 279-317; Fatma Açık, *Özbek Edebiyatı*, Alp Yayınevi, Ankara 2007.

⁴ Hikmet Koraş, *Özbek Şairi Rauf Parfi*, Kömen Yayınevi, Konya 2009.

⁵ Parfi'nin ifadelerinden Vodiliy'nin Özbekistandaki klasik şiirin son temsilcilerinden biri olduğunu tahmin ediyoruz. Klasik tarzda kaleme aldığı yüz kadar gazeli yayımlanmamış ve Parfi tarafından muhafaza edilmektedir. (N. Kerimov, S. Mamacanov, B. Nazarov, U. Normatov, A.Şerafidinov, *XX. Asr Özbek Edebiyatı Tarihi*, Okutuvçi Neşriyat, Taşkent 1999, s. 512.)

⁶ Koraş, *age.*, s. 45.

Beslendiği fikirler onu iyi bir fikir adamı ve şair yapmıştır. Ancak Parfi bunlarla da yetinmemiş ve inandığı fikirler için mücadeleye koyulmuştur. Onun safi mazlumlar ve haksızlığa uğrayan Türk insanının yanındır.

Bütün bu mazlum insanların uğradığı haksızlığın sebebi ise rejimdir. Parfi, üniversitede okuduğu bölümden mezun olabilmesi için gereken “komünizm” dersinin sınavına katılmaz ve bundan dolayı üniversite diploması yerine sadece bir belge ile yetinmek zorunda kalır.

1963 yılında “Erk” adında bir kitap yayımlar. Aynı yıllarda, yurtlarından sürülen Kırimlı Türklerin yurduna dönüş için yapılan bir mitinge katılır ve bunun bedeli çok ağır olur.⁷ Ancak Parfi bunların hiç birisine aldırılmaz ve düşüncelerini, fikirlerini şiirle ifade etmeye devam eder.

Parfi, babasının kurduğu bu mecliste işittiklerini hiç unutmamış, samimi bulduğu ve güvendiği herkese anlatmıştır.⁸

1957 yılında yazmaya başladığı şiirleri 60’lı yıllarda yayımlanmaya başlar. İlk şiirlerinde sadece Çolpan tarzını devam ettiren bir eda vardır. Esaret hayatını anlatmak ve hürriyet özlemini sembollerle dile getirmek ilk şiirlerindeki genel temadır.

1962 tarihli “Äylär ötdi vä yıllär ötdi” mısraıyla başlayan şiirinde Parfi ilk defa hoşnutsuzluğunu dile getirir.⁹

Äylär ötdi vä yıllär ötdi,	Aylar geçti ve yıllar geçti,
Lékin séndän bolmädi xəbär.	Lakin senden gelmedi haber.
Yalgız séni mén yalgız kütdim,	Yalnız seni, ben hep bekledim,
Kütä béríb xun boldi cigär.	Beklemekten kan doldu ciğer.

1963 tarihli şiir anlayışını da ifade den “Ähäng” şiirinde, kendisini mutsuz eden veya mutsuzluğunun sebebi olan hususlarla şiirle birlikte tanıştığını ifade eder.

Séni ähäng, ey gämli ähäng,	Seni ahenk, ey gamlı ahenk,
Tänimäsdim, bilmäsdim äldim.	Tanımazdım, bilmezdim önce.
Tāmırimdä xun täläşür cäng,	Damarımda kan etmekte cenk,

⁷ Parfi, bahsedilen mitinge katıldığı için meçhul kişiler tarafından öldürülesiye dövülür ve hastanede tedavi görerek ölümden döner. 1966 yılında yine dört meçhul genç Parfi’nin ellerini bağlayıp ağzına pis bir bez tıkararak dostunun evleneceği kızına tecavüz ederler. Yine şairin tarihini veremediği bir zamanda, yalnız yaşayan annesi Sakine Hanım tartaklanarak yerlerde sürüklenir (Özbay 2007: 34-42). Parfi’nin fikirleri ve yazdığı şiirlerden dolayı yaşadığı bu gibi olaylar oldukça fazladır.

⁸ Özbek muhalif lideri Muhammed Salih bu gerçeği “Türkiye Mevzuunu bizim çevremize Rauf Parfi getirmiştir. Kendisi Kırim Tatarlarının millî hareketinden de haberdardı. Hareketin içinde dostları da vardı. Ben, Pantürkist İsmail Gaspıralı hakkındaki ilk bilgileri de o yıllarda edinmişim. Daha sonraları benim neslim için idealizme dönüşmesi gereken “Türk Kavimlerinin Birliği” gayesi bu bodrumda romantizm sisleri arasında, karaltılar halinde şekillenmeye başladı.” cümleleriyle ifade eder. (Muhammed Salih, *Yolname Özgürlük Mücadelesi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2002.)

⁹ Makalede metin içinde kullanılan şiirler Özbek Şairi Rauf Parfi adlı kitaptan alınmıştır.

Şunçä gämni qäyêrdän âlding? Gamı nereden aldın bunca?
Şiirin son dörtlügünde şair,
Yoq, sên âhâng emässân, yâlgân. Yok, sen ahenk değılsin, yalan.
Sên kâlbimdä eşilgân nidâ. Sen kalbimde duyulan nida.
Sên hâm méngâ oxşâgân insân, Sen de bana benzeyen insan,
Sên hâm dünyâ, şu yârug dünyâ! Sen de dünya, şu aydın dünya!

Şiirin kalbindeki ifade edemediği bir feryat ve insanın ta kendisi olduğunu söyler.

Başka şiirlerinde de gördüğümüz benzer ifadeler şairin yaşadığı ızdırabı ve sebebini anlatmak için bir arayış içinde olduğunu gösterir. Ancak şair rejimin katı baskısı sebebiyle bu ızdırabın sebebini açıklayamaz.

Sovyetler Birliği ve onun gibi baskıcı rejimlerde insanlar bu baskıyı ifade edemezler. Zaten Sovyetler Birliği devlet olarak bir strateji belirlemiştir. Sosyalist Realizm adı verilen bu anlayış sadece rejimin propagandasından ibarettir. Her ne kadar bu anlayış Stalin'in ölümüyle rafa kaldırılmışsa da sanatçılar 1930'lu yıllardaki aydın kıyımından dolayı düşünce ve duygularını açıkça ifade etmeye cesaret edemezler. Parfi'nin bütün sıkıntısı da düşüncelerini açıkça ifade edememektir.

1963 tarihli Kırım'dan sürülenler için yazdığı "Bâğçäsârây Fontâni" şiirinde yaşananları
Kongil üçün âxir külmäysân, Hatır için bile gülmezsın,
Sên hâmân yıgläysân bécârâ, Sen her an ağlarsın bîçare,
Körgäningni äytâ bilmäysân, Gördüğünü söyleyemezsin,
Bir gâp äytâ âlsäyding zârâ... Bir konuşabilseydin keşke...

mısralarıyla üstü kapalı olarak ifade etmeye çalışır.

Yine 1963 tarihli "Müdrâb yâtâr bundä dâräxtzâr" mısraıyla başlayan şiirinde
Zulmât âtli şâh kiymâqdä tâc, Karanlık adlı şah giymekte tac,
Öz hükmiğâ âlgändä uyqu Kendi hükmüne alınca uyku
Uxlâb âlâr âlâm nâilâc. Uyumakta alem bî-ilaç.
Bécârâ tâng, uxlämäydi u. Zavallı tan, hiç uyumaz o.

mısralarıyla sadece yaşanan zulmü üstü kapalı ifade etmeye çalışır.

1964 tarihli "Âyi, âyi, äytib bëring" mısraıyla başlayan şiirinde,
Âyi, uruş nimâ, äyting, Ana, savaş ne, anlatın,
U nimâdir nâmi — ölüm? Niçin onun adı, ölüm?
— Bolsâ äytâr edi âtäng... — Olsa söyler idi atan...
Uruş bu yoq nârsâ, oğlum... Savaş, olmayan şey oğlum...

şair ilk defa savaşı sorgular.

1964 tarihli “Luis Morän” başlıklı şiirinde Parfi başka bir ülkede katledilen bir insanı konu ederek

Ékvädor Guäyäkil	Ekvador Guayekil
Günâhkâr cinâyät tolä kéçä	Günah ve cinayet dolu bir gece
Yélkädâr bir yigit.	El kadar bir yiğit
ottiz yaşlârdä	otuz yaşında
Qäri sârmâyäning bulgânç yâstıqdâşlari	Kirli sermayenin iğrenç yataçlıları
Grimäuning câni sâlingän	Grimäu'nun can verdiği
qädâhdä	kadehte
Luis Morän qânini içär	Luis Moran'ın kanını içer

mısralarıyla zulmü lanetler. Sovyetler Birliği'nde zulmü ve baskıyı lanetlemenin yolu, başka ülkelerde yaşanan benzer durumları anlatmaktır. Kuzey Azerbaycan'da yaşayan şairler yaşadıkları baskı ve zulmü ifade etmenin yolunu Güney Azerbaycan'da yaşananları anlatarak ifade etmişlerdir.¹⁰ Özbek edebiyatının ilk dönemlerinde de Fıtrat “Çin Seviş” ve “Hint İhtilalcileri” oyunlarında Hindistan'daki milliyetçilerin İngiliz sömürgelerine karşı verdiği mücadeleyi antmasına rağmen, muhalifler Fıtrat'ın Hindistan'daki İngiliz sömürgelerini bahane ederek Şura Hükümetine karşı bir mücadele başlatmak istediğini ifade ederek Fıtrat'ı suçlarlar.¹¹ Gerçekte de Fıtrat bu eserleri yazarken muhaliflerin söylediklerini amaçlamaktadır.

1964 tarihli “Sén uxlâb yâtıbsän” mısraıyla başlayan şiirinde, hiçbir şey olmamış gibi yaşayan genç insanlara,

Âtäng seni körmägän	Baban seni görmemiş
Qârä xät âlgän ânäng	Kara haber almış annen
Âtäng cängdä hâlâk bolgän	Baban cenkte şehit düşmüş
Vicdân bilän	Vicdanıyla
Ärmän bilän äsäbiy	İçindeki ukteyle buruk
Negä çöçiding	Niçin irkildin
Negä qorqib qorqib	Niçin korka korka
âläsän nâfäs	alırsın nefes
Poezd gıldirâkläri vâznidék	Vagon tıktırları gibi
Vâzmin nâfäsing	Ölçülü nefesin
Tolgänäsän	Dolanırsın

¹⁰ Yavuz Akpınar, *Azeri Edebiyatı Araştırmaları*, Dergah Yayınları, İstanbul 1994, s. 82.

¹¹ Açıık, *age.*, s. 35.

Göyâki vizillâb oqlâr uçmâqdâ Sankı vızır vızır oklar uçmakta	
Yumuq közlâringni bérkitding Yumuk gözlerini kapattın	
Göyâ uzâq yoldâ	Sanki uzun yolda
Qârângu vâgân içrâ	Karanlık vagon içinde
Nâfâslâr öçmâqdâ	Nefesler sönmekte
Sén tüşünmâysân	Sen düşünmezsın
Sén dört âylik fâqât	Sen dört aylık sadece
tört âylik gödâk	dört aylık bebek
tört âylik âdâm	dört aylık insan
Ânâng séni qıynâydi	Annen seni hırpaladı
Erkin-erkin nâfâs âlmâqqâ	Güçlü-güçlü nefes almak için
Qoymâydi	Bırakmadı
Ânâng séni unutgân	Annen seni unutmuş
Yâşing sâkkiz âygâ yétgândâ-	Sekiz ayın dolunca
Âyâqlâri içidân yulib	Ayaklarından tutup
Séni şu tuprâqqâ ırğitgân	Seni şu toprağa atmış
Ânâng cinni bolgân	Annen çıldırmış
Vâhşâtdân	Vahşetten
Nâhâqlikdân cinni bolgân	Haksızlıktan delirmiş
Müştipâr ânâng	Zavallı annen

mısralarıyla yaşanan zulmü açıkça ifade ederek, onlara Lenin'in ağzından söylemek istediklerini aktarır.

Bâşing üzrâ uçmâqdâ	Başın üzre uçmakta
Mübârak tâqdir	Mübarek yazgın
Bir hâykâl	Bir heykel
Ârzulâring singâri gözâl	Arzuların kadar güzel
Lénin tânidingmi	Lenin'i tanıdın mı
Ânâ uzâtmâqdâ u	İşte uzatıyor o
Âl âzizim âl	Al azizim al
Muqâddâs vâtâningni	Mukaddes vatanını
Sén bolsâng uxlâb yâtibsân	Sen ise uyuyorsun
Uygân! Tüşüdingmi	Uyan! Düşündün mü?
Bâs qıl yigirmâ bir yilgâ	Uyan, yirmibir yılda
Çözilgân	Çözülmüş

Bäsiriq tüşläringni!

Bastırılmış hayallerinden

Bu şiir onun gerçek duygularını açıkça ifade edebildiği ilk şiiridir.

Yine 1964 tarihli “Şé’riyât” başlıklı şiirinde, her şeye yasak koyan idarenin sanatçıya tanıdığı toleransı ifade ederek gerçek duyguları ifade etmenin ancak şiirle mümkün olduğunu söyler.

Séning yürägingdän ätilgän oq...

Senin yüreğinden atılan ok...

Yüksäk arzuları bårdir şairning.

Yüksek arzuları vardır şairin.

Şâirlärdä bolär

Şairde olur

Fäqät ezgu niyät.

Sadece iyi niyet.

Qäläm, qäläm emäs

Kalem, kalem değil

Bånggä zärb ilä urilguvçi çoqmâr,

Çana darbe vuran tokmak

Undän tärälgüvçi sädä vä äks sädä sén Ondan dağılan seda ve aksi sedasin

Şé’riyät!

Şiiriyat!

Zärb!

Darbe!

Äq qâgâz üzrâ,

Ak kağıt üzre,

Goyâ yârüg cähân üzrâ urilär qäläm!

Güya aydınlık cihan üzre vurulur kalem!

Zärb!!!

Darbe!!!

Çérkävdiär, mäscidlär titrär,

Kiliseler, mescitler titrer,

Cüdä yâmân, cüdä yâmân ällâhigä häm.

Çok kötü, çok fena Allah’a bile.

Zärb!!!

Darbe!!!

Qäsrlär, täxtlär yâvuzliklär

Saraylar, tahtlar vahşetler

şaklidä yıqıldı...

şeklinde yıkıldı...

Şâir küldi,

Şair güldü,

Ällâhni tән älmägän

Allah’ı kabul etmeyen

Kommunistik başariyät

Komunist insanlık

Tänib äldi ilâhiy déb seni, şé’riyät.

Kabul etti ilahi diye seni, şiiriyat.

Parfi’nin bu şiirinden, artık duygu ve düşüncelerini ifade etmenin yolunu bulduğunu anlıyoruz.

1965 tarihli “Änä Tilim” başlıklı, tamamen milli duyguların işlendiği şiirinin bir dördlüğünde,

Qärä, yigirmänçi äsr ä’mâli

Karanlık yirminci asır işleri

Bärçäning başidä birdék beâmân...

Her şeyin başında yalnız bî-aman...

Vä lékin Lénin’ning gâlib xâyâli

Velakin Lenin’in büyük hayali

Méning xâyâlimgä oxşär, ânacân.

Benim hayalime benzer anacan.

sözleriyle, şiirde işlediği konuların, gösterdiği hedeflerin Lenin'in de hayali olduğunu belirterek vermek istediği mesajı verir. Özellikle baskı dönemlerinde şairlerin ve diğer sanatçıların söylemek istediklerini Lenin ağzından söylemeleri veya eserin bir bölümünde Lenin'den zikretmeleri bir takiiye olmasına rağmen sanatçı için kurtuluş reçetesi veya eserin yayımlanması için referanstır.

1965 tarihli “İzläysänmi sën dä bir pänäh,” mısrasıyla başlayan şiirinde

Oyçän kéçä, tün içrâ tähnâ,	Dalgın gece, gece içinde yalnız,
Räuf dostim, qâldik ikkâvlân...	Rauf dostum, kaldık başbaşa...
Biz méhrgä toymädik äslâ,	Muhabbete doymadık asla,
Bir yâruğlik izläymiz hämân.	Biz aydınlık ararız her an.

Şunçä äbgâr qılgäni yétär,	Şöyle harap olduğun yeter,
Biz yänärdik, yänärdik yänä.	Biz yanardık, yanardık yine.
Yâruğlik, déb başıgä yétär	Aydınlık diye başımı yakar
Yâruğlikni sévgän pârvänä.	Aydınlığı seven pervane.

Şiiri vatan, özgürlük ve millet için hizmet kabul eden Parfi, 1965 tarihli “Usmân Nâsir başlıklı şiirinin bir dörtlüğünde

Şé'riyät, yolläringdä séning	Şiiriyat, yollarında senin
Eh, kimlär zârü zâr kézmägän.	Kimler feryat figan gezmemiş.
Eh, kimlär çäk qilib köksini,	Kimler parçalayıp sinesin,
Qälbini gäcimläb ezmägän.	Kalbin avuçlayıp ezmemiş.

mısralarıyla, kendisinin anlayışı olan şiir sahiplerinin akıbetlerini ifade eder.

1965 tarihli “Hämlet” başlıklı şekil olarak biraz da millileştirerek yazdığı sonede

İnänmâq istärdi séngä nâqädär,	İnanmak isterdi sana ne kadar,
Undän körmäsäydi yâmânlik ägär.	Ondan görmeseydi kötülük eğer.
İnänmâq istärdi başär zâtigä,	İnanmak isterdi beşer zâtına,
Baş egib tânglârdän tânglârgäçä tâ	Baş eğip tanlardan tana kadar taa

Vicdân şéväsigä täşbéh izläymiz.	Vicdanın diline misal ararız.
Ädämdä vicdân häm bolmäsmi hättâ!	İnsanda vicdan da olmaz mı acaba!
Sözläymiz, cigärxun bolib sözläymiz!	Söyleriz, ciğer kan dolar söyleriz!

Sën ey, sën xilqätning yävuz bändäsi, Sen ey, hilkatın yavuz bendesi,
Né bälâ sälgäysän mä'sum başlârgä? Ne belâ salarsın masum başlara?

Boğulub yâtgândir vicdâning sâsi, Boğulup kalmıştır vicdanın sesi,
Başingni yârsâng-çi urib tâşlârgä... Başını yarsan da vurup taşlara...

Zâmândâşim méning, cäfkâş Hämlet, Çağdaşım benim cefakeş Hamlet,
Â, dostim, dünyâdâ xunxârlârni kör. Ey dostum, dünyada hunharları gör.
Âcizdir bu qälâm, âciz tâsâvvur. Acizdir bu kalem, aciz tasavvur.

Qânlâr âqmâqdâdir, sönmaqâdâdir nur. Kanlar akmaktadır, sönmektedir nur
Turibsân-kü dâvr bilân bétmâ-bét. Durmuşsun ki devr ile karşı karşıya.
Nâhât ıztırâbdâ dâim tâfâkkür?! Yazık ıstırapadır dâim tefekkür?!

Parfi'nin 1965 tarihli "Şâdlik" başlıklı şiirinde ilk defa *intikam* kelimesi geçer. Şair mutluluğu hiç tadmada yaşayan ve ölen insanların varlığından, zulmün renk ve ırk seçmediğini anlattığı şiirinde

Mâ'sum bu kéc Masum bu seher
Mâş'um bu kéc Meş'um bu seher
Qässâb, bu kün Zafer bu gün
Qäsâs, bu kün İntikam bu gün

Éşitmâyäpsänmi İşitmiyor musun
Yıgı tävüşin Ağıt sesini
Soyilgân âzâdlik Kesilen hürriyet
Xırillâr Hırıldar

mısralarıyla mutsuzluğun gerçek sebebinin esaret olduğunu belirterek, masum ve meş'um seherin zafer ve intikam günü olduğunu açıkça söyler. Bu, genelde bütün dünyadaki haksızlığı bahane ederek özelde kendisinin de vatandaşı olduğu Sovyetler Birliği'nde yaşananları anlattığı ve yaşadıklarının hesabının bir gün sorulacağı bir güne bilendiğini ifade ettiği ilk şiirdir. Şiirin devamında,

Qolläri bağlängän Kolları bağlanmış
Şâdlik séni oylâb gämğä bätämän Şadlık seni düşünüp kedere dalıyorum
Şâdlik séni mén başâriyâtgä üläşmâq Şadlık seni ben insanlığa dağıtmak
Sâçmâq istäymän Saçmak istiyorum
Séni mén çârläymän kél béri Seni dört gözle bekliyorum, gel beri

Uygâtämän

Uyandırıyorum

Séning bétimsál hüsningni bir bütün hâldä	Senin eşsiz güzelliğini bir bütün halde
Dünyâgä açmâq istâyman Â şâdlik	Dünyaya açmak istiyorum Ey mutluluk

mısralarıyla da bunu sadece kendisi ve milleti için değil bütün insanlık için istediğini belirtir.

1965 tarihli “Şâdlik” şiirinde, Bir vâraq qâğâz singâri Özimni yırtmäsäm Närsälär närsä emäs mén için Närsälärdä bâr méning öçim Kesilgän dâräxtlär, töngäk kesilüvçi başlârgä Dâr eng gözäl fikrlär äsilgän Çöyän oskolkä Qäylärgä quyulär bu däryä Bu däryä tinärmi Yâki yänä qäytädän Bizning ibtidämiz başlänäcäkmi	Bir yaprak kağıt gibi Özümü yırtmasam Nesneler nesne değil benim için Nesnelerde var benim öcüm Kesilen ağaçlar, kütük kesilen başlara Darağacı en güzel fikirlerin asıldığı Dökme demirden şarapnel Nerelere dökülür bu ırmak Bu ırmak durur mu Ya da tekrar yeniden Bizim başlangıcımız olacak mı
---	--

mısralarında çevresindeki her şeyi intikamı hatırlatan birer nesne olarak gören şair şiirini

Deräzämni açädi borân Borân açär eşikläрни Méngä bir däm bérinäydi ârâm körgänlärim eşitgänlärim	Penceremi açar boran Boran açar kapıları Bana bir an vermez huzur gördüklerim işittiklerim
---	---

mısralarında çevresindeki her şeyin kendisini huzursuz ettiğini ifade ederek bitirir.

1965 tarihli “Äddiy Gâp” şiirinde Parfi açıkça rejimi ifade edemese de rejimin uygulamasının tezahürü olan sonuçlardan, bu şekilde ortaya çıkan yeni hayat anlayışından nefretini

Cirkänämän äslini yoqâtgan ältindän Älmäsdän Sätilüvçän xâtindän Pulgä çäyib älingän näfäsdän Äsli häyât, cüdä äddiy Göyâ bir baş üzümni yéb bitirmäk kâbi gâp	Tiksiniyorum aslı bozulmuş altından Elmasdan Vücudünü satan kadından Pula karışmış alınan nefesten Gerçek hayat, çok basit Sanki bir salkım üzümü yiyip bitirmek gibi sözde
--	---

mısralarıyla dile getirir.

Yine 1965 tarihli “Çöksüz-çöksüz dâqiqälärdän ibârätidir” mısraıyla başlayan şiirde yaşanan hayatla kendisinin fikirleri arasındaki tezdı ve duruma kayıtsız kalan insanların durumunu

Şundäy bolmäsä ägär.	Bu olmasa eğer
Nägä këräk bu kélbät bu ävâz	Neye gerek bu endam bu ses
Şunçäki dâräxtdäy ösmâqmi	Şuncağız ağaç gibi yükselmek mi
Şunçäki däryädäy äqmâqmi dârbädär	Şu ırmak gibi akmak mı başıboş

U päyt közim açiq	O zaman gözüm açık
Lékin äsli körmäsdi	Lakin gerçeğı görmezdi
U päyt yüräk urär	O zaman yürek çarpar
Lékin äsli urmäsdi	Lakin gerçek çarpmazdı

mısralarıyla ifade ederken, aslında kendi yaşadığı, çevresinde yaşanan zulmü başka kişileri ve olayları anlatarak dile getirmeye çalışır.

U päyt	O zaman
Dâräxt, dâräxt	Ağaç, ağaç
Däryä, däryä	Irmak, ırmak
Yusuf, qäyğusiz Kväzimodo	Yusuf, kaygısız Kvazimodo

Mén-kü istämäsmän ölimni	Ben istemem ölümü
Biräq här säättdä här dâqiqädä	Sadece her saat her dakikada
Bu yârüg dünyäning u tãmânidän	Bu aydın dünyanın o tarafından
Hükm etmâqdälär ölimgä méni	Mahkum etmektele ölümüne beni

Mén Yulius Fuçik, dârgä äsildi başım	Ben Yulius Fuçik, sehpa da asıldı başım
Toyçi Eryigit, oğli, ätim méning,	Toyçi Eryigit oğlu adım benim
Köksimdä	Göğsümde
Sävugän qorgaşin	Sönmüş kurşun

Bätgän közlärimdä cällädläring	Kapanan gözlerimde cellatların
äyänç suräti	iğrenç suratı
qâtgän	katılmışı
V’etnämlik bir gödäkmän mén,	Vietnamlı bir çocuğum ben,

bāğrı yārā

Qolsiz āyāqsiz

Vā bāşsiz yātğān

bağrı yara

Kolsuz ayaksız

Ve başsız yatan

Mén hāli hām turmā pāncāsi ārā

Songsiz vā āzād āsmānlārgā qārāymān

Qārāymān quyāşgā

mén hāyāt istāymān

Gāp bāşqā ūstāz bāşqā

Ben işte tam da hapis pençesi içinde

Sonsuz ve hür gökyüzüne bakıyorum

Bakıyorum güneşe

ben hayat istiyorum

Söz başka ūstat başka

1966 tarihli Habib Abdullah'a ithaf edilen "Yār Fārzāndi" adlı şiirde Parfi Türkistan'da yaşanan talihsiz olayları bir rüya motifiyle

Bu tün tüşlārimgā kirkān emişsān,

Muāllāq uzānib turār qollārim.

Bunçālār yirāqdā, bunçālār āsmān,

Uning yollāridā qāldi yollārim.

Bu gece düşüme girmiş imişsin,

Boşluğa uzanıp durur kollarım.

Öyle uzakta, bu kadar asuman,

Onun yollarında kaldı yollarım.

mısralarında anlatarak, Sovyetler Birliği idaresinin kullanılmasını yasakladığı Türkistan kelimesini ilk defa şiirinde açıkça kullanır.

Yādimgā keldilār ālvidā dāmlār,

Uning hāk-pāyini qılurmān tāvāf.

Köçāni töldirib bārār ādāmlār,

Közlārdā sāvāllār erur bécāvāb.

Aklıma geldi hicranlı demler,

Onun ayak izine ederim tavaf.

Sokağı doldurup gider adamlar,

Gözlerde sorular var bî-cevap.

Āldindān bilgāndek sōrārdim bāt-bāt, Önce bilir gibi sorardım sık sık,

Rā'nā, ālib bārgil ātāng qāşigā...

Ne külfāt yiqıldı bāşlārgā, hāyhāt,

Ne musibāt tüşdi Vātān bāşigā!..

Güzel, haydi git ecdadın karşısına...

Ne belalar geldi başlara, yazık,

Ne belalar geldi vatan başına!..

Yurāgigā yutib Turkistān yukin,

Sekin ālib ötdi. Köndi tāqdırgā.

Māngulik māsķāngā uzātdik sekin.

Yüreğine gömüp Türkistan yükün,

Sakin yaşadı. Razi oldu kadere.

Ebedi âleme gönderdik sakin.

Song bārā egildik muqāddās yergā.

Bir dunyā qāldirdi dunyāgā, lekin

Bir dunyā ketārdi u bilān birgā.

Son kez eğildik mukaddes yere.

Bir dünya bıraktı âleme, lakin

Bir dünya götürdü onunla birlikte.

Şiirin devamında önceleri üstü kapalı ifade ettiği yüreğini yakan kuru yani ülküsünü açıkça belirtir.

Heç qaçân târk etmäs şundäyin ärmân,
Häyâtdä körüşmâk bölmädi näsib...
Kutärmidim sendän eng âliy färmân,

Asla terk etmez beni şu emel,
Hayatta görüşmek olmadı nasip...
Kurtulmadım senden ey ulu ferman,

Türk ögli dermiding bägringgä bâsib.
Köksimdä âgriqlär... Ey, büyük İnsan
Şâir bolärdmidim sengä munâsib...

Türkoğlu der misin bağrına basıp.
Göğsümde ağrılar... Ey, büyük insan
Şair olabildim mi sana münasip...

Kendi kendisiyle bir iç muhasebe yaptığı 1966 tarihli “Yüräk” adlı şiirinde mantığının ve duygularının sesini

Gärçi tutqunmân-kü erkin sehringgä.
Undä sâbit turär mäqsud-mänzilim.
Qâlib kêtmasäydim séning mehringdän,
Qâlib kêtmasäydim yoldä üzilib.

Gerçi esir oldum özgürlük sihrine.
Onda sabit durur amacım ülküm.
Kalıp gitmeseydim senin aşkıdan,
Kalıp gitmeseydim yolda ayrılıp.

Äcâyib diyârsän, qâlbim, nä çârä
Şâdlik vä häsrätning mäskäni sändä.
Ävâz bér, küyingni eşitib zârä
Eslâb qoyârlär-kü heç bolmägändä.

Tuhaf bir yersin, kalbim, ne çare
Mutluluk ve hasret kaynağı sende.
Cevap ver, şarkımı işitip şimdi
Hatırlarlar hiç olmayan zamanda.

Äytil, küylärmänmi bir kün, yürägim,
Äytil, küylärmänmi bâqmây özimgä
Séni cärrâh kâbi sâvuqqân vä cim
Yulib qoyärmänmi qâğâz yüzigä?

De şarkı söyler miyim bir gün yüreğim,
De şarkı söyler miyim bakmadan özüme
Seni cerrah gibi sakın ve sessiz
Çıkarıp koyar mıyım kâğıt üstüne?

mısralarıyla ifade eder.

1966 tarihli “Séni oylâb cân-hâlim âgrir” mısraıyla başlayan şiirde şair, fikirleri, ülküsü ve bunları yazdığı şiirler yüzünden içinde yaşadığı toplumda nasıl algılandığını şöyle anlatır:

Séni oylâb cân-hâlim âgrir,
Séni oylâb qândir oylârim.
Mänzilim hâm yırâq vä âgrir,
Tiğ üstidän bârâr yollârim.

Seni düşünüp ciğerim sızlar,
Seni düşünüp nasıl yanarım.
Menzilim de uzak ve ağır,
Kılıç sırtında gider yollarım.

Telbä, âtäş, déb méni pinhân

Deli çılgın diye beni gizlice

Oylämä sën, méning yulduzim.

Séni oylây âldim-kü, inân.

Özimni hãm oylärmän özim.

Düşünme sen, benim yıldızım.

Seni düşünmeye daldım ki, inan.

Özümü de düşündürür özüm

1966 tarihli “Yänä qäytib kældim. çäng tozgän” mısraıyla başlayan şiirinde fikirleri ve ülküsünden dolayı yakınlarının bile kendisini kınadığını ve anlamadıklarını

Qâyimängiz méni bu säfär

Unutdi déb üyni, dälämni,

Ne çärä bär dil yänsä ägär,

Sezib qâlsäm bütün âlämni.

Kınamayın beni bu sefer

Unuttu deyip evi obayı,

Ne çare var dil yansa eğer,

Seziyor olsam bütün alemi.

mısralarıyla anlatır ve onların kendisi için duyduğu kaygıların yersiz olduğunu da

Âğuşimdä zängäri sezgi,

Kiprigimdä süyuq häyəcân.

Közlärimdä yumälâq sévgi,

Sälâmätmän mén hãm, ânacân.

Kucağımda masmavi duygu,

Kirpiğimde soğuk heyecan.

Gözlerimde bir yumuk sevgi,

Selametteyim artık anacan.

mısralarıyla ifade eder. Bu mısralar yazının girişinde şairin hayatı hakkında verdiğimiz kısa bilgi dikkate alınacak olursa daha da anlam kazanacaktır.

1967 tarihli “Sämärqänd Äsmänidä” başlıklı şiiri o dönemde yazılması imkânsız içerikte bir şiirdir.

Fäläklärdä muällâq turdim,

Méni songsiz xâyâl etmiş bänd.

Séning büyük ötmişing kördim,

Kélgüsingni kördim, sämärqänd.

Gökyüzünde asılı durdum,

Beni sonsuz hayal etmiş bent.

Senin büyük geçmişin gördüm,

Yarımını gördüm Semerkant.

Tärix äytär, ästä cäränglär,

Dähmälärdä qädrdân kälâm.

Ziyâ saçär sämâviy ränglär,

Minârlärdä äbädiy ilhâm.

Tarih söyler, yerde çiniler,

Mezarlarda ilahî kelam.

Işık saçar semâvî renkler,

Minarede ebedî ilham.

1967 tarihli “Vätän” adlı şiiri şairde oluşan intikam duygusunun sebeplerini açıkça ifade edebildiği ilk şiirlere aittir.

Xâtirämning qä’r-qä’ridä tärix

Dâim sözlâb turär ezgin hikâyä.

Tutqın quş singäri qâlürmän gärib,

Ruhimgä bulutlär taşläydi säyâ.

Hatıramın en derininde tarih

Anlatmakta hüznü bir hikâyeye.

Esir bir kuş gibi beklerim garip,

Ruhuma bulutlar salmakta gölge.

mısralarıyla başladığı şiir, şairin yaşadığı ızdırabın sebeplerini anlatır. Devamında,

Köringiz tärixni, ey, büyük xälqim,
Közimdä ertäning sévinçi, xäläs.
Nädir, Vätän işqi nädir? U bälkim
İçimni kémirgän qädimiy qäsäs.

Görünüz tarihi, ey, büyük halkım,
Gözümde yarının sevinci, yalnız.
Nedir, vatan aşkı nedir? O belki
İçimi kemiren ezeli intikam.

Diyerek, mevcut şartlarda “vatan aşkı”nın içini kemiren ezeli intikam duygusu olduğunu söyler. Şiirin devamında şair vatan olarak kabul ettiği coğrafyanın ayaklarının altından kayıp gittiğini, onu vatan yapan pek çok değer yok olduğunu belirtir.

Köringiz tärixni. Közäldim pädä
Qolimdän uçmaqda bu yér bu vätän...
Äşnâ tutinärdim polät xäncärgä...
Cäng mäydäni säri ätilärdim män...

Görünüz tarihi. Gözden çek perdeyi
Elimden uçmakta bu yer, bu vatan...
Eskiden aşınaydım polat hançere...
Savaşlarda öne atıldım ben...

Vätän, äylänärmän bir kėskir taşgä,
Qäşinggä oq kəbi uçib bärärmän.
Nähät til başqädır, nähät dil başqä?!

Vatan, dönüşürüm bir keskin taşta,
Karşına ok gibi uçup giderim,
Dil başkadır, yazık gönül de başka?!

Şiirin bu bölümünde şairdeki geçmişe özlem, kendisinde oluşan yaşadığı ülkedeki zulme ve haksızlığa karşı, rejimin kendisi ve milletine karşı oluşan tavırdan dolayı bir intikam duygusunun oluşmasına zemin hazırlar. Şiirin devamında,

Yoq! färmän kütärmän eng songgi färmän,
Şäylänib qärärmän qälqqän quyâşgä,
Bäri bir, qäsäs, déb yänärmän hämän.

Ferman bekliyorum, sonuncu ferman,
Hazırlanmış bakarım doğan güneşe,
İntikam, diye yanarım her zaman.

mısralarında kendisine hayat veren en önemli hususun intikam duygusu olduğunu ifade eder.

1967 tarihli “Vietnam Həqidə Qoşiq” adlı şiirinde şair, Vietnamda yaşananları anlatarak dolaylı olarak kendi durumunu, kendi ülkesindeki huzursuzluğun sebebini de anlatır. Çözümü de gösterir:

Änä tili därsi

Ana dili dersi

mänä tinçlik äl

işte huzur, al

mänä tinçlik säädät

işte huzur saadet

ana dilinin insana huzur verdiğini ve mutluluğun temel kaynağını oluşturduğunu söyledikten sonra Parfi Vietnam’da yaşanan zulmü dile getirerek dünyanın neresinde olursa olsun zulmün ve haksızlığın karşısında olduğunu şöyle ifade eder:

Qutluğ tupraq üstidä bu kün
Şundâq köz ongimdä ölmäqdä ädäm
Oylâyâtir fikrigä bu älämlär târ

Kutlu toprak üstünde bu gün
Böyle göz önünde ölmekte adam
Düşünür fikrine bu âlemler dar

Dünyâ ârzulâring méning ârzum edi
Sözlâring méning sözim edi dünyâ
Tâşvişlâring edi méning tâşvişim
Kél yummaymiz közlârni kél yummaylik
Şundâq köz ongimdâ ölmâqdâ âdâm
Oylâyâtir fikrigâ bu âlämlâr târ,
Közlâridâ vâtân déb ölmäk bâxti
Vâ quyâşgâ qârâb âtgân bir sâvâl
Qollâridâ bir günçâ
Titrâr günçâ qâlbi uning qolidâ
Oq vâ mürdâ isi
Ming ölimdân qâlib

...

Bâgrimizgâ âmuxtâ Vâtânim
Kézâdir bulutlâr bâşim üstidâ
Âxir köz ongimdâ ölmâqdâ âdâm
Oylâyâtir fikrigâ bu âlämlâr târ
Bütün yürâklârning vâtâni, V'êtnâm
Köz öngimdâ öläyâtgân âdâm, ménmân

Dünya, arzuların benim arzumdu
Sözlerin benim sözümdü dünya
Korkuların kaygıların oldu benim kaygım
Gel yummayalım gözleri, gel kapatmayalım
Böyle göz önümde ölmekte adam
Düşünür fikrine bu âlemler dar
Gözlerinde vatan diyerek ölme kısmeti
Ve güneşe yönelen bir sual
Ellerinde bir gonca
Titrer gonca kalbi onun elinde
Ok ve ölüm kokusu
Bin ölümden beter

Kalbimize uzak Vatanım
Gezer bulutlar başım üstünde
Nihayet, göz önümde ölüyor adam
Düşünür fikrine bu âlemler dar
Bütün yüreklerin vatanı, Vietnam
Gözümün önünde ölen adam, benim

Şair, dünyanın neresinde olursa olsun zulüm gören ve ölen insanların yerine kendisini koyar. Elbette Vietnam örnek verilerek anlatılan bu olaylar kendi yaşadığı topraklarda da yaşanan hadiselerdir.

1970 tarihli, aslında kendisini ve şiirini anlattığı “Şâir” başlıklı şiiri onun bir sanatçı ve aydın olarak duygularını, sorumluluklarını, bunların ne kadar farkında olduğunu; içinde yaşadığı ülkenin idaresine ve rejime karşı beslediği intikam duygusunun sebebini de açıklar. Şiirin tamamı şöyledir:

Â, ânâ tâbiât, mâ'yus ânâcân,
Sırlı bu zâvq ârâ sırqırâydır tân,
Âxiri öldirâr méni häyâcân
Bâisi ne, âytâlmâsmân dâf'âtân.

Ey, tabiat ana, meysu anacan,
Gizli bu zevk içinde ağrımakta ten,
Sonunda öldürür beni heyecan
Sebebi ne, söyleyemem ben hemen.

Â, ânâ tâbiât, oylây mân séni,
Tingläymân âlämning şivirin tâkrâr.
Bândi mâskâniğâ çârlâydi méni

Ey, tabiat ana, düşünürüm seni,
Dinlerim âlemin fısıltısın tekrar.
Mahpushaneye hapsetti beni

Kibâr çoqqıldä muzlägän bähâr.

Kibrin zirvesinde inleyen bahar.

Munqli tâvuşığä âsürmân qulâq,
Dâvdir mäcnunânä xäyâlgä äsir...
Väräqlär üstidä mıxländi nigâh,
Yângın çängälidä turibmân äxir.

Kederli sesine veririm kulak,
Devdir Mecnun gibi hayale esir...
Sayfalar üstüne mıhlandı nigah,
Yangın ortasında kalmışım ahir.

Bir şé'r qârşisidä turäverdim lâl,
Bir şé'r qârşisidä telbä, devânä.
Münkäyib qırâät qılâyâtgän çâl
Ümrini başqätdän başladı yänä.

Bir şiir karşısında kalıverdim lal,
Bir şiir karşısında deli divane.
Eğilmiş okuyan zavallı ihtiyar
Hayata başından başladı yine.

Şâir şuning üçün tüzärmi dévâr,
Yoqsä bu pərişân tizmälär néçün?
Kimni şâir déyä tän âlär cähân.
Biz kimni şâir déb ätäymiz bu kün?

Şair şunun için örer mi duvar,
Yoksa bu perişan dizmeler niçin?
Kimi şair kabul eder bu cihan.
Kimi şair diye anarız bu gün?

Kimdir ul cäfâkâr şu xilqät ärä
Hämnişin tutingän äddiy qälämğä.
Kimdir ul, gämğüsâr vä mâtämsärä,
Fikr säçâyâtgän âlämgä.

Kimdir o cefâkâr şu hilkat-ara
Arkadaş olmuş basit bir kaleme.
Kimdir o dert ortağı ve matem-sara,
Fikir saçmakta olan bu âleme.

Kimdir ul, ermäk déb küylärmä nähât, Kim o, meşgale diye şiir söyleyen,
Säxtä ehtiräslär çulğärmä uni?
Yoq!.. Yoq, yärlmädi u bilgän häyât,
Häli tuğilmädi şâirning küni.

Sahte ihtiraslar kuşatmış onu?
Yok! Yaratılmadı onun bildiği hayat,
Henüz doğmadı şairin günü.

Häli qäylärdädir cäng bärär yävuz,
Mä'sum gödäklärning şä'mi öçmäqdä.
Musiqâr emäs-kü témir yälmâğız
Müştäräk äsmändä uçmäqdä.

Hâlâ nerededir cenk eder çetin,
Masum yavruların ocağı sönmekte.
Musikâr değil, demirden büyücü
Müşterek gökyüzünde uçmakta.

Né ellär, vätänlär gülxändä yänib
Şâir köz öngidän ötädi bir-bir.

Ne iller, vatanlar ateşe yanıp
Şair gözü önünden geçer bir bir.

Bärçäning därdini özigä älib
Mäcnun bolib yürär şuning-çün şair.

Varlığın derdini omzuna alıp
Mecnun olup yürür bununçin şair.

Häli boğızlardä boğılär näfäs.
Eski yäralärdän çäk-çäk tāmār qān.
Şairni küylätgän täbiät emäs,
Şairni küylätgän häzräti insān.

Hälâ boğazlarda boğulur nefes.
Eski yaralardan damlamakta kan.
Şairi yandıran tabiat olamaz,
Şairi yandıran hazreti insan.

Tikkändir cānini vātānigä u,
Bu söz qarşısida titrämä, ey cān,
Yüzmä-yüz kelgändek göyā ot vā suv,
Yüzmä-yüz kelädir şair vā zāmān.

Adamış canını vatanına o,
Bu söz karşısında titreme, ey can,
Yüz yüze gelmiş gibi ateş ve su,
Yüz yüze geliyor şair ve zaman.

Büyük e'tiqāddir bu dāhr ärä yol.
Büyük e'tiqāddir mübāräk ilhām.
Şair yürägida açılmāgän gül,
Şair yürägidä sâbit intiqām.

Büyük itikattır dünyada bu yol.
Büyük itikattır mübarek ilham.
Şair yüreğinde açılmayan gül,
Şair yüreğinde sönmez intikam.

Özellikle son dörtlükte şair ilhamın itikat, itikadın ise şairin gönlündeki açılmayan gül ve sönmez intikam olduğunu belirterek, kendisine hayat veren membaı da açıklar.

Şairin aslında gönlündeki her şeyi açıkça söyleyemediğini, söylenenlerin de çok sıkı bir sansürden geçerek yayımlandığını 1971 tarihli “Bir şé’rimning, qäräng, başı yoq,” mısraıyla başlayan şiirden anlıyoruz.

Bir şé’rimning, qäräng, başı yoq,
Késilgän-kü qäräng, äyāği,
Mühärrigä bâqdim, közim loq,
Äxir qändäq bolur u yāği?!

Bir şiirimin, bakın, başı yok,
Kesilmiştir bakın, ayağı,
Muharrire baktım, gözümü dikip,
Ahir nasıl olur bu düşmanlık?!

Tilingni tiy, dédi muhərrir,
Yäxşilikni bilmāgän hāmāk.
Kéçiringiz lékin köp āğır
Yälğiz qarın bilän yāşāmāk.

Dilini tut, dedi muharrir,
İyiliği bilmeyen ahmak.
Affediniz lakin çok ağır
Yalnız mide ile yaşamak.

mısraları bize insanların, onlara yol gösteren aydın ve sanatçıların nasıl susturulduğunu da ifade eder. Şairde oluşan intikam duygusunun bu bastırılmışlıktan kaynaklandığını bu mısralardan anlıyoruz.

1973 tarixli “Hicrätä Änä Älläsi (1944)” başlıqlı şiir Parfi’nin “Bâğçäsärây Fontäni” adlı şiirden sonra Kırım sürgünleri için yazdığı ikinci şiiridir. İlk şiir ve şairin Kırım sürgünleri ile yakından ilgilenmesi bir sürgünü konu edinen şiirin Kırım sürgünleri için yazıldığı intibamı uyandırmaktadır. Birinci şiir ne kadar sanatlı ve üstü kapalı ise bu şiir o kadar açık ve ifadeler keskindir.

Şäkär qozim, tüşläring bolsin şirin,
Sén méning cânimsän, sén méning tänim,
Änängning köksidä qäsäs yaşirin,
Yürägidä oq pärçəsi, vätänim.
Nidâ qıldim, nidâlär qıldim, ällä,
Séni yoqdän binälär qıldim, ällä.

Änä yurtni bäsdi yävuz yildirim,
Mäskänätgä äyläntirmiş dârugir.
Gärçi qân içrädür bärgrézân yérin,
Äyri tüşmək, bäläm, müşkül bəri bir.
Nidâ qıldim, nidâlär qıldim, ällä,
Séni yoqdän binälär qıldim, ällä.

Qäntäläşgän ufqlärdä näfärmän
Bätüşini quyâş bilmäy türädür.
Ädäm ärtgän poezd bärär şärq tāmān,
Gıldırägi köksim üzrä yürädür.
Nidâ qıldim, nidâlär qıldim, ällä,
Séni yoqdän binälär qıldim, ällä.

Qırğäqlärgä çäpär, qäytär dälğälär,
Muztärrib äsmän kəbidür näläm.
Bäglärdä qägüllär qärä qärgälär,
Bäglär bülbüldän ayrıldı, bäläm.
Nidâ qıldim, nidâlär qıldim, ällä,
Séni yoqdän binälär qıldim, ällä.

U yérdä vizilläb oqlär uçadır,

Şeker kuzum, düşlerin olsun şirin,
Sen benim canımsın, sen benim tenim,
Ana göğsünde gizlenmiş intikamsın,
Yüreğinde ok parçası, vatanım.
Diledim Allah’tan, yalvardım, ninni,
Seni ben yokluktan apardım, ninni

Anayurdu bastı yavuz yildirim,
Meskenete dönüştürmüş sehpalər.
Gerçi kan içindedir en sağlam yerim,
Ayrı düşmek, balam, müşküldür, zordur.
Diledim Allah’tan, yalvardım, ninni,
Seni ben yokluktan apardım, ninni

Kızıllaşan ufuklarda neferim
Battığını güneş bilmeden durur.
İnsan biner tren gider şarka doğru,
Tekerleği göğsüm üstünde yürür.
Diledim Allah’tan, yalvardım, ninni
Seni ben yokluktan apardım, ninni

Kıyılarına çarpar, döner dalgalar,
Hüzünlü gökyüzü gibidir nalem.
Bağlarda ötüyor kara kargalar,
Bağlar bülbülünden ayrıldı, balam.
Diledim Allah’tan, yalvardım, ninni,
Seni ben yokluktan apardım, ninni.

Orada vızlayıp oklar uçuyor,

Oqlär uçib yürmäs békârdän békâr,
Tirik cänning, bäläm, şämi öçädür,
Yäv üçün quyâşning öçmäği dârkâr.
Nidâ qıldim, nidâlär qıldim, ällä,
Séni yoqdän binälär qıldim, ällä.

Bäkim äfsänälär äytär bulutlär,
Türkülär äytädür musäffä, tuyğun,
Yırâq-yırâqlärdän türnälär ötär,
Hicrân qoşığıni äytärlär bugün.
Nidâ qıldim, nidâlär qıldim, ällä,
Séni yoqdän binälär qıldim, ällä.

Ätäng cängdä. ätäng séni körmäydi,
Ätäng cängdä, qârä xät älgän änäng.
Ätäng kélîb ähvâlingni sormäydi,
Bu älämdä bir özi qâlgän änäng.
Nidâ qıldim, nidâlär qıldim, ällä,
Séni yoqdän binälär qıldim, ällä.

Ärmân-lä yumgändür közlärini, bäs,
Cân bérîb düşmändän älgändür öçin.
Néçün qälqîb-qälqîb äläsän näfäs,
Néçün qorqîb kêtding tolgânding néçün?
Nidâ qıldim, nidâlär qıldim, ällä,
Séni yoqdän binälär qıldim, ällä.

Şäkär qözim, tüşläring bolsin şirin,
Sén méning cänimsän sén méning tänim.
Änängning köksidä qäsäs yaşirin,
Yürägidä oq pärçäsi, vätänim.
Nidâ qıldim, nidâlär qıldim, ällä,
Séni yoqdän binälär qıldim? ällä.

Uçmuyor boşu boşuna hiçbir ok,
Bir canlımın balam canı geçiyor,
Düşman için güneşin geçmesi gerek.
Diledim Allah'tan, yalvardım, ninni,
Seni ben yokluktan apardım, ninni.

Belki efsaneler söyler bulutlar
Türküler çağırır, tertemiz, üzgün
Uzak uzaklardan turnalar geçer
Ayrılık şarkısını söylerler bugün
Diledim Allah'tan, yalvardım, ninni
Seni ben yokluktan apardım, ninni

Baban cenkte, baban seni görmedi,
Baban cenkte, kara haber aldı anan.
Baban gelip ahvalini sormadı,
Bu dünyada tek başına kaldı anan.
Diledim Allah'tan, yalvardım, ninni,
Seni ben yokluktan apardım, ninni.

Özlemle yummuştur gözlerini, pes,
Can verip düşmandan almıştır öcün.
Niçin hızlı hızlı alırsın nefes,
Niçin korkup gittin, kıvrandın niçin?
Diledim Allah'tan, yalvardım, ninni,
Seni ben yokluktan apardım, ninni.

Şeker kuzum, düşlerin olsun şirin,
Sen benim canımsın, sen benim tenim,
Ana göğsünde gizlenmiş intikamsın,
Yüreğinde ok parçası, vatanım..
Diledim Allah'tan, yalvardım, ninni,
Seni ben yokluktan apardım, ninni.

Bir ninni olarak yazılmış olmasına rağmen açık bir dille ve coşkun bir ifade ile yazılmıştır. Şair bu ninninin birinci dörtlüğünde kendisine ninni söylediği bebekleri anne göğsündeki intikam olarak niteleyen şair, acı ve zulmü yaşayan annelerin emzirdikleri sütle yaşadıkları haksızlık ve zulmün intikamını çocuklarına tevarüs ettirdiklerini, çocukların bu duygu ile beslendiğini ifade eder.

Üçüncü dörtlükteki “İnsan biner tren gider şarka doğru/Tekerleği göğsüm üstünde yürür” mısraları bu şiirin bir sürgün için yazıldığını ifade eder. Tekerleğin göğsünün üstünde yürümesi ise şairin bu acı karşısında hissettiklerini ifade eden en içli mısralardandır.

Yedi ve sekizinci bentler, yetim kalan çocukların babasının İkinci Dünya Savaşı’nda öldüğünü ve annelerinin bin bir zorlukla onları büyüttüğünü ifade eder.

Dokuz bentten oluşan şiirin her bendinde tekrar edilen son iki mısra duygu yoğunluğunu yükseltmenin yanında, yetim çocukların yokluk içinde nasıl yetiştiklerini ısrarla vurgular.

İlk bendin tekrarı olan son bentte de şair çocuklara güzel düşlerinin gerçekleşmesini temenni ederek, onları annelerinin göğsündeki intikam duygusu ve varlık sebebi olarak ifade eder.

Şairin diğer şiirlerinde de kısaca temas ettiği intikam duygusu bu şiirin ana teması olması bakımından önemlidir. Ancak diğer bütün şiirlerde olduğu gibi ortak husus, bu duygunun şahsi ve münferit değil genel ve milli olmasıdır. Üstelik şairin bahsettiği olay Kırım Tatarlarının yaşadığı bir olaydır ve özelde ne şair ne de mensubu bulunduğu Özbek halkı bu olayın birinci derecede mağduru değildir. Kendisini Türkistan’ın gerçek sahibi Türk milletinin bir ferdi olarak görece kadar şuurlu olan Parfi sanki olayı bizzat kendisi yaşamış gibi gerçekçi ve duygulu anlatır.

Benzer bir şiir de 1991 yılında Azerbaycan’da yaşanan katliamı konu edinen “Äzärbäycän 1991” başlıklı şiirdir. Azerbaycan’ın bağımsızlığının hemen arifesinde yaşanan kanlı olaylar Parfi’nin kaleminde âdeta bir çılgılığa dönüşür. Aşağıda örnek olarak aldığımız ilk bentte şairin kullandığı “yeter” redifi bir isyan çılgılığı gibi insanın zihnine çakılır. Devam eden bentteki “yalnızım” redifi de her şeye rağmen yalnızlığı ve çaresizliği ifade eden bir iç çekişi hatırlatır.

Mälâmätlär yuräkkä yetdi äxir,
Piçâqläri suyäkkä yetdi äxir,
Äyting, kimlär tiläkkä yetdi äxir,
Yälgiz ähim fäläkkä yetdi äxir,
Sen yälgiz emässän, äy Äzärbäycän.

Acı sözler yüreğe yetti yeter,
Bıçakları kemiğe yetti yeter,
Deyin, kimler emele yetti yeter,
Yalnız ahım semaya yetti yeter,
Sen yalnız değilsin, ey Azerbaycan.

Bu  l md  gun him b r, y lgizim,
Yur gimd  bir  him b r, y lgizim,
Turk Dunyası p n him b r, y lgizim,
Y lgiz mening  ll him b r, y lgizim,
Sen y lgiz em ss n,  y  z rb yc n.

Bu alemde g nahım var, yalnızım,
Y reğimde bir ahım var, yalnızım,
T rk d nyası g vencim var, yalnızım,
Yalnız benim Allah'ım var, yalnızım,
Sen yalnız değilsin, ey Azerbaycan.

1973 tarihli "T gor v  Sr bon Y mgirl ri" adlı Şiirdeki

Ő ir y r gini  çdi v  y mg r
S zl rg   yl ndi, h r n d n c d 
Uxl b y tg nl rni uyg t, ey Ő ir,
Yoqs  umm nl rni t nk r r xud .

Ő ir y reğini  çtı ve yağmurlar,
S zlere d n şt  her Őeyden uzak.
Uyuyup yatanları uyat ey Ő ir,
Yoksa ummanları ters eder H da.

d rtl ğ  Şairin Şiir anlayışı yanında, Şiirlerindeki intikam duygusunun sebebini de izah eder. D rtl ğ n son iki mısraında "Uyuyup yatanları uyat ey Ő ir/Yoksa ummanları ters eder H da" ifadesi Şairin gerç k amacının uyuyan halkı uyatmak olduğunu da g sterir.

1981 tarihli "L tfix nim  Uyg n B l m " başlıklı sonenin bir  çl ğ nde,

S ng dir c n b l m, m Őkil t, g vg ,
Uyg n, uyg n, d y  ingr ydi n v ,
S ng  bu v t ndir, s ng dir bu til.

Senin i in balam, zahmet ve kavga,
Uyan, uyan diye haykırır r zgar,
Sanadır bu vatan, sanadır bu dil.

yaptığı m cadeleyi kendisi i in değil gelecek nesiller i in yaptığını vurgular.

1974 tarihli " m n  ziz  K nd k rl r " başlıklı Şiirde Parfi

 ltiriŐ r ikki c n nv Ő,
 kki c h n bilm g n c h n,
 kki Ő ir, m 'yus x y lk Ő,
Ortalıkd   l v siy hd n.

 ld r r birbirini iki deli,
 ki cihan bilmeyen cihan,
 ki Ő ir,  mitsiz, hayalperest,
Ortalıkta ateŐten kalem.

mısralarıyla, yaşadığı  lkede kendisinin ifade ettiği değerleri yazmanın zorluğunu ifade ederken,

M ng  y n r l hz lik  t Ő,
Q tib q lg n x y l b p y n:
 sriy h sr t y r kd gi t Ő;
Bir l hz lik Ő dlik n m y n.

Ebedi yanar bir anlık ateş,
Donup kalmıŐ hayal ebedi:
Asırlık hasret y rekteki t Ő;
Bir anlık mutluluk numune.

mısralarıyla ifade ettiği hususların milletin ruhundaki asırlık bir ukde olduğunu belirtir.

1970'li yıllar Sovyetler Birliği'nin ekonomik sıkıntılar y z nden bunaldığı ve bu y zden baskının arttığı yıllardır. 70'li yıllarda Şairin  ncekilere g re daha a ık mesaj veren Şiirleri yanında  mitsizliğe d şt ğ n  g steren bedbin Şiirleri de vardır. Ancak bu Őarlarda baskının bir panikleme olduğunu hisseden Parfi ve onun gibi inananlar, bu durumun bir

doğumun müjdecisi olduğunu hisseder ve bu durumu 1976 tarihli “Aleksandr Ul’yanov” başlıklı şiirde

Kétmäkdämän endi. tâng âtar,	Gidiyorum şimdi tan atar,
Älvidâ Rus’, ânäm diyârî.	Elveda Rus, anam diyarı.
Kétmâqdämän, âxir, birâdâr,	Gidiyorum artık birader,
Dünyâ qâlur, dünyâ gubârî...	Dünyada kalır, dünya gubarı...

Âldındä körinür bähârlâr...	Önümde görünür baharlar...
Umum bâşâriyât bähârî,	Bütün insanlığın baharı,
Piçâqlâr boğzımgâ yétgändä.	Bıçaklar boğazıma yetince.

Qältirâb tökmäsın yâşimni,	Titreyip dökmesin yaşımlı,
Héc nârsâ yoq méning yélkämdä.	Hiçbir şey yok omzumda.
Mén séngâ bâxş etdim bâşimni!..	Ben sana ikram ettim başımı!..

mısralarıyla ifade eder.

1976 tarihli “Bäyronning Songgi Sâfâri” başlıklı şiirde Parfi doğan güneşin kızılığını kalbinde büyüttüğü intikamın doğuşu olarak görür ve kendisini, horlanan kız kardeşinin namus bekçisi ve hürriyet çocuğu olarak ifade eder.

Qântälâş ufqdä intiqâm pârlâr,	Kıpkızıl ufukta intikam parlar,
Şâir, erk oğlâni, nâmus sârvâri.	Şair, hürriyet çocuğu, namus bekçisi.
Göyâki xorlängän hâmşiräng çârlâr,	Sanki aşağılanan kardeşin ağlar,

1977 tarihli “Nikolây Rubtsov Xâtiräsıgâ” başlıklı şiirin üçüncü bendinde şair, Sovyet idaresinin yarattığı korku ve zulmün kurbanı olacağını söyle ifade eder.

Héc bir kimsä äytä bilmäs sën äytmäy	Hiç kimse söyleyemez, senin söylemeden
kétgän qoşıqni	gittiğin şiiri
Tüşünsä-çi buni qâtillâr түşünsä-çi âxir	Düşünse ki, bunu katiller düşünse,
Pâyâni yoq uluğ Rus köksidä	Yeri yok ulu Rus göğsünde
bozlâb pârlâr,	inleyip belirir,
Rusiyâ özingni äsrä äsrägil,	Rusya, kendini koru, sakın,
Séning bir mısra şé’ring endi äbâdiy.	Senin bir mısra şiirin şimdi ölümsüz.

Şairin katil olarak nitelediği idaredir. Parfi’nin, kendisi gibi idarenin kadrine uğramış Ruslarla hesabı yoktur. Sovyet idaresinin gerçek sahiplerinin Ruslar olduğunu bilmesine rağmen mazlum olan Ruslara da sahip çıkar.

Bu durumu 1981 tarihli “Aleksandr Blok” adlı şiirinde

Täşnâlik säsidir, bu, tüş, bu, âläm,
Kimdir tişläb âlgän âlävni ündä.
Â Rus sên-yârim sên-singlim sên ânâm
Qändäy âlib çikây mén sêni tündän?

Susuzluk sesidir, bu düş, bu alem,
Kimdir dişleyebilen alevi onda.
Ah Rus sen yarım, sen bacım, sen anam,
Nasıl kurtarayım seni karanlıktan?

mıbralarıyla dile getirerek, yaşanan zulmün mağduru mazlum Ruslar için de üzüntüsünü ifade eder.

1977 tarihli “Sâyä” başlıklı şiirde Parfi, kendisini gölge gibi takip eden ve hiçbir gücün ondan kurtulmak için yetmediği, uğraşmasına rağmen bir türlü kurtulamadığı duygunun intikam olduğunu belirtir.

Kâr qılmäs äfsuning, yétmägäy küçing,
Sädäqä çäkädäk ätgäymän yolgä,
Äyt säyä, izğırsän pâyimdä nêçün,
Sên kimsän nimäsän ey mävhüm kölkä?

Kâr etmez efsunun, yetmiyor gücün,
Dilenci çocuk gibi atılayım yola,
Söyle gölge, gezersin ardımda niçin,
Sen kimsin, necisin, ey mevhum gölge?

Ârtimdän ergäşär bilgisiz. säyä,
Pincıgıdä bärdir ä'mälü äsäs.
Yoqdir, pänäh méngä, yoxdir himâyä,
Dostlär, u qäsäsdir, muqäddäs qäsäs.

Ardımda dolaşır bilgisiz saye,
Yakınımda vardır a'mal ü esas.
Yoktur kurtuluş bana, yoktur himaye,
Dostlar, o intikamdır, kutsal intikam.

Ancak dikkate değer husus, şairin hep kurtulmak için çabaladığı ve bir türlü başaramadığı intikam duygusunu “kutsal” olarak nitelemesi dikkat çekicidir. İlkinden sonuncusuna kadar şiirlerinin konusu olan vatan, millet, hürriyet, adalet vb gibi değerleri yaratılışın bir gereği ve yaratıcının bir emri gibi görmüş ve onu kutsal olarak addetmiştir. Kurtulmak istemesinin sebebi ise çevresindekilerin onu anlamaması ve bu yüzden yalnız kalıp mutsuz olması ve yakın çevresindekileri de mutsuz etmesidir.

Japon minyatür şiirinin Özbek edebiyatındaki ilk örneklerini veren Parfi, bu tarzda yazdığı bir minyatür şiirde inandıklarından vaz geçemeyeceğini şöyle ifade eder.

Toxtä vicdân qäyâqqä këtyäpsän
Qäytä qäçyäpsän béväfä xätin këbi
Häqqing yoq, bir ölim häq xiyänät üçün

Dur vicdan ne tarafa gidiyorsun
Nasıl kaçılıyorsun vefasız kadın gibi
Hakkın yok, tek ölüm haktır ihanet için

Şiir anlayışını da getirdiği ve onun uğrunda mücadele ettiği bütün değerleri ifade eden “Dilara” kelimesi ile “Dilaramdilaram” şeklinde bir akrostiş de yaptığı 1978 tarihli “Şé'riyät” başlıklı sonenin ilk bendinde gönlün huzur aradığını ancak vücuduna saplanan ilham bıçağının buna izin vermediğini belirtir. Daha önceki şiirlerinde de ilhamı kutsal intikam diye nitelemesi, şairin huzursuzluğunun sebebini açıklamaktadır.

Dilü cân örtänär, dilârâm izlär,
İlhâmning piçâğı sänçilär bütkül.
Lâvullâb yânmâqdâ âylär, yulduzlär,
Ârzumning quyâşi bolmâqdâdir kül.

Dil ve can yanar, gönül huzur arar,
İlhamın bıçağı saplanır bütün.
Alev alev yanar aylar, yıldızlar,
Arzumun güneşi olmaktadır kül.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla, 1957 yılında yazdığı ilk şiirden elimizdeki 2003 tarihli son şiire kadar Parfi'nin şiirlerindeki tema olarak değişmeyen çizgisi vatan, millet, hürriyet, adalet, zulme karşı çıkış, mazlumun yanında olmaktır.

Pek çok şiirinde içinde yaşadığı ülkedeki zulmü, haksızlığı, baskı ve şiddeti dile getiren Parfi'nin 1981 tarihli "Muktibodh" adlı şiiri bu durumu tespit açısından çok önemlidir. Sadece idarenin tavrı değil bu ülkede yaşayan diğer insanları, yozlaşmayı, kokuşmayı ifade etmesi açısından bu şiirin bazı kısımları aşağıya alınmıştır.

Â, Şivâ! hâlâskâr Şivâ, mädâd bér,
Tâkây şundâq qâlür muqâddâs bu yér,
Kündüz tâlväsädâ, kéçâ cân üzgân,
Soqır vüçüdlärning şâhpârlâri yoq.
Ruh, tâşlâb kétilgân üy kâbi tözgân,
Köz, tumân pincidâ sönâyâtgân çoğ.
Âyâqlâr qälâşgân, otin tüsidâ,
Çärçägân çâpâlmâs müyilişdâ quv-quv.
Yüräkning eng çuqur qârângusidâ
Ġâr içrâ bérkingân singâri qorquv,
Ul boşluq, bémântıq méhrâb imdâdi,
Undân ölim hidi güp etib urâr.
Ümidning, ilhâmning, gülning çällâdi
Qânli qılıçini sérmâb yügürâr.
Â, Şivâ, hâlâskâr Şivâ, mädâd bér,
Tâkây şundâq qâlür muqâddâs bu yér.

Ey, Şive! kurtarıcı Şive, cevap ver,
Ne kadar böyle kalır bu mukaddes yer
Gündüz üzüntülü, gece can üzen,
Âmâ bedenlerin örtüleri yok.
Ruh, terkedilmiş ev gibi tozmuş,
Göz duman pençesinde sönmekte kor.
Ayaklar sıralanmış, odun renginde,
Yorulmuş, kesemez muyilişde quv-quv.
Yüreğin en derin karanlığında
Kar içine saklanmış gibi korku,
O boşluk, mantıksız mihrab imdadı,
Ondan ölüm kokusu güp diye çarpar.
Ümidin, ilhamın, gülün celladı
Kanlı kılıcını sallayıp vurur.
Ey, Şive! kurtarıcı Şive, cevap ver,
Ne kadar böyle kalır bu mukaddes yer.

Tâki pul, âmâldir, hükmi âm çindân,
Âxlâq yésirlikdâ, imân qâlgây tül.
Nâfâsât, bir lâttâ etik içindâ,
Körki, insânlikning qımmâti bir pul!

Para, emeldir, kamu hükmü gerçek,
Ahlak esarete, iman kalacak dul.
Güzellik, bir kumaş etek içinde,
Gör ki, insanlığın kıymeti bir pul!

Küy yoqdir, pul déyâ bâqırâr dévâr,

Ahenk yoktur, pul diye bağırır duvar,

Pul déyâ yâqângdân âlâr xâtining...
Déhliidâ kim bârdır?! U câydâ kim bâr?!
Âxiri bârmdir âxir, bu tünning.
Tili késilgândék çüldirâr birâv,
Suvâb, çâlpib bârâr bâsgân izini.
Ungâ âdâm zâti kélâ bilmâs dâv,
Gâyri tildâ âytâr vâtân sözini.
Ul sâxtâ bir şâir, qârtâbân, lâqqi,
Çötâlgâ ânâsin qoyâr gârâvgâ.
Köksini çângâllâb yâltâq münâqqid
Dâhâ isté'dâd déb, kôtârâr gâvgâ.
Sâdâqât minnâtni qılâr bêhâyâ.
Köpdân qâlib kêtgân vâfâdâr.
Nâfrâtlârim ungâ, ey, bulgânç hayât,
Méndân né istâydir niştârin qâdâb?!
Â, Şivâ, xâlâskâr Şivâ, mädâd bér,

Pul diye hatunun tutar yakandan...
İçeride kim vardır? O yerde kim var?
Sonu var mıdır, sonu bu gecenin.
Dili kesilmiş gibi zırlar birisi,
Yakışmaz ona, hak, insan sureti,
Başka dilde söyler vatan sözünü.
O sahte bir şair, kartaban, aptal,
Anasın koyar karşılık mizana.
Sıvar, düzler bıraktığı izini.
Göğsünü paralar yalaka münekkidd
Deha yetenek diye, çıkarır kavga.
Sadakat borcunu öder bî-haya.
Tamamen yok olup gitmiş vefadar.
Nefretlerim ona, ey iğrenç hayat,
Benden ne istiyor, neşterin sokup?
Ey, Şive! Kurtarıcı Şive, cevap ver,

1980'li yıllar Sovyetler Birliğinde bütün mazlum insanlar ve milletler için bir kurtuluş ümidinin parladığı yıllardır. Harcamalarının çoğunu silahlanmaya ayıran idare ekonomik olarak tükenmiş, devlet işlemez hale gelmiştir. Bu durum mevcut ülkedeki kargaşayı bir kat daha artırmış, idare mevcut coğrafyada hakimiyetini kaybetmiştir. Bu durum Parfi'nin 1981 tarihli "Yângın (1812)" şiirine şöyle yansır:

Yüzmâ-yüz, közmâ-köz, izmâ-iz izğir,
Yâvuz yâv, qâttâl yâv qângâ qân mâqdâ,
Bu zulmât otlârı, bu yângın nâdir?
Moskvâ yânmâqdâ, âxir, yânmâqdâ.

Yüz yüze, göz göze, arka arkaya,
Yavuz, katil düşman kana doymakta,
Bu zulüm ateşi, bu yangın nedir?!
Moskova yanmakta mutlak yanmakta.

Âxiri, bir küni intiqâm bârdır,
Kimlâr cân üzmâqdâ, kimlâr tân mâqdâ.
Hâqiqât xâç üzrâ, qâyda u qâdir,
Moskvâ yânmâqdâ, âxir, yânmâqdâ.

Sonuçda, bir günü intikam vardır,
Kimi can yakmakta, inkar etmekte.
Hakikat haç üzre, ne kadar o kadir,
Moskova yanmakta mutlak yanmakta.

Parfi'nin tasvir ettiği bu kokuşmuş düzende yapabileceği tek şey mevcut duruma karşı tavır almaktır. Parfi'nin şiir yazmasının veya şair olmasının temel sebebi budur. Bunu daha önce örnek verdiğimiz şiirlerde de belirttik. Elbette mevcut şartlarda mücadele ettiği sistem veya idareden şiirlerinde bahsettiği intikamı alabilmek için şairin bir güç ve silaha ihtiyacı

vardır. Şair bu gücü veya silahı 1979 tarihli “Mikéláncélo Sévgisi” başlıklı şiirin iki dördlüğünde şöyle ifade eder:

Bilingiz, qurálim sévgimdir fáqät,
Uning oqláridän boldim baxtiyâr.
Néki qähru gázáb, mákru qábâhât,
Sévgimning pâyidä mäglub, târ-mâr.

Biliniz, silahım sevgimdir yalnız,
Onun oklarıyla oldum bahtiyar.
Nedir kahr u gazap, hile, kabahat,
Sevgim sayesinde mağlup, tarumar.

Bârlıq yânsä, quyaş äylänsä külgä,
Yulduzlärni tügmä kâbi yulsälär.
Méning büyük sévgim, bir bârä külgin,
Qähqähäng yoqlıknı dâhşätgä sâlär.

Her şey yansa, güneş dönse de küle,
Yıldızları düğme gibi yolsalar.
Benim büyük sevgim, her varlığa gül,
Kahkahan yokluğu dehşete salar.

Tek silahı sevgi ve hoşgörü olan şairin yapmak istediği bir taraftan mazlumun yanında yer alarak zalime karşı koymak diğer taraftan da Türk topluluklarında milli şuuru uyandırmaktır. O, mevcut sistemin insanlar içindeki milli duyguları körelttiğini, onları tamamen sindirdiğini düşünmektedir. Bunu 1982 tarihli “Eduárd Véydénbäum (1892)” başlıklı şiirde

Häryân songgi xätidir, bəri songgä xät,
Köräydin bu déngiz bu yäprâq bu quş
İzgır özän, songgi sözlärin fáqät.

Her yan son çizgi, varlık bitişe sınır,
Yarı aydın. Bu deniz bu yaprak bu kuş
Arar akak, en son sözünü yalnız.

Sänçär çıvgın içindä quvgin tâvuş,
Uygân, yüräklärdä söngän muhâbbät,
Uygân, ey âzâd ruh, muzlâb qâlgän öç.

Batar çıvgın içinde sürgün ses,
Uyan yüreklerde sönen muhabbet,
Uyan ey azat ruh, donup kalan öç.

mısralarıyla ifade eder.

90’lı yılların başı şairin bir bayram coşkusu yaşadığı yıllardır. Çünkü Sovyetler içindeki bütün milletler açıkça bağımsızlıktan bahsedebilmektedir. Bu durum Parfi’nin 1990 tarihli “Sönmäs ruhimizdä mätânät äslâ” mısraıyla başlayan şiirde şöyle ifade edilir:

Sönmäs ruhimizdä mätânät äslâ,
Äcdâdlär şärafı äbädiy yaşâr.
Mukärräm ziyâmân, ey Turkiy Dunyâ,
Qollägil Ällâhim, qollägil başâr.
Sönmäs ruhimizdä mätânät äslâ.

Sönmez ruhumuzda metanet asla,
Ecdadın şerefi ebedî yaşar.
Mükerrem ışığım, ey Türk Dünyası,
Sen koru Allahım, gözet sen beşer,
Sönmez ruhumuzda metanet asla.

Uygân Turk Dunyâsi, muqâddäs Turân,

Uyan Türk dünyası, mukaddes Turan,

Quyâş bâşimizdân sâçgil qutluğ nur. Güneş başımıza saç sen kutlu nur.
Äsl Turk yurti bu, qâdim, nâvqirân, Gerçek Türk yurdudur bu, eski vatan.
Temur umidi bu, Turkistân mâğrur, Timur ümidi bu, Türkistan mağrur,
Uygân Turk Dunyâsi, muqâddäs Turân. Uyan Türk dünyası, mukaddes Turan.

mısralarında şair sadece çevresindekilere değil bütün “Türk Dünyasına” seslenir. Bu mısralar şairin içinde beslediği emelin genişliğini de gösterir. O sadece Özbekistan veya Özbekler için değil bütün Türkleri kucaklayan, Türkistan kelimesiyle ifade ettiği Turan için mücadele etmektedir.

Sovyetler birliği'nin dağılması, vatandaşı olduğu Özbekistan'ın bağımsızlığını kazanması onun için ne kadar sevindirici olsa da gelişmeler onun beklediği şekilde olmaz. Bu şairde hayal kırıklığı yaratır. 1993 tarihli “Täkurgä İqtibäs” adlı şiirde Parfi bağımsızlık sonrası uğradığı hayal kırıklığını, aynı duyguları yaşayan insanları teselli ederken izhar eder. Çevresindeki bütün insanları aynı duyguları taşıyan kişiler olarak değerlendiren şair, durumun böyle olmadığını görünce bir yalnızlık duygusuna da kapılır.

Tâvuşingni tinglâb quşlâr hâm, Feryadını dinler kuşlar da,
Hâyvânlâr hâm kelsâlâr qâtâr. Katar katar gelse hayvanlar.
Kelmäs bölsä Dosti birâdâr, Gelmemişse dost ve kardeşler,
Yâqinlâring kelmäsä bir bâr, Varsın gelmesin hiç yakınlar,
Heç gâp emäs, qäygurmä zinhâr. Mühim değil, üzülme zinhar,.

Oqlâr uçâr, çinglâr şâmşirlâr, Oklar uçar, çınlar kılıçlar,
Ätrâfingdä sâqâv bir devâr. Etrafını kuşatsa duvar,
Bâğlâb âlsä seni zâncirlâr. Sarsa seni çelik zincirler,
Yoq bölsäng-dä yoqlikdä ägâr, Yok olsan da yoklukta eğer,
Bâr bol Dostim, qäygurmä zinhâr. Var ol dostum, üzülme zinhar.

Önceden de benzer şekilde yalnızlıktan sızlanma, anlaşılama gibi duyguları şiirine yansıyan Parfi, öncekilerde bir baskı ve zorbalıktan dolayı bunları mazur görse de, bağımsızlıktan sonraki mevcut durumda bunu izah etmek de mümkün değildir. 1994 tarihli bir birkaç haikuya bu duygular şöyle yansır:

Äldädilâr meni beâmân, Aldattılar beni çaresiz,
Sevib äldädilâr sevgänlârim. Sevip aldattılar sevdiklerim.
Öldirdilâr sevib-sevib. Öldürdüler seve seve.

Ötgä şerik böldim, yânmâdim, Ateşle arkadaş oldum, yanmadım,

Mengä häyrân bâqdi âlâvlâr,
Yânib bitdi gâzâbi kelib.

Bana hayran oldu alevler,
Yandı kül oldu öfkesi gelip.

Men uzâq uxlâdim.

Ben çok uyudum.

Bir âsr uxlâdim, negâ men

Bir asır uyudum, niçin ben

Negâ meni-yâşinni uygâtmâdingiz?! Niçin beni gizlice uyatmadınız?

1994 tarihli altı haikudan oluşan “Çägälây” başlıklı şiirdeki bazı bentlerde şairi sanki önceki mücadeleye yeniden başlamış gibi görürüz

Çägälâyim, mehmân çägälây,

Yavrucuğum, sevgili yavrucuğum,

Bu yurtgâ qâydan kelding,

Bu yurda nerden geldin,

Neçun kelding, qurbân çägälây?

Niçin geldin, kurban yavrucak?

Unut bölgân Çägälâyim,

Unut olanı yavrucuğum,

Unutilgân qânli dunyâ bu.

Unutulmuş kanlı dünya bu.

Sendân nâcât izlâydir.

Senden kurtuluş bekliyor.

2001 tarihli “U Dünyâgâ Ânâmgâ Mâktub” başlıklı şiirde Parfi, şimdiye kadar verdiği bütün mücadelenin, şair olarak yazdığı bütün şiirlerin tamamının mensubu bulunduğu millet adına olduğunu şu mısralarla ifade eder:

Dunyâviy âlämnî ilgâdim birâq,

Dünyevî elemi terk ettim tamamen,

Özimning umrimni men âz yaşâdim,

Kendi hayatımı ben az yaşadım,

Özgâlâr häyâtin yaşâdim köprâq.

Başkasının hayatın yaşadım her an.

2000’li yıllarda, bağımsızlık sonrası yazdığı şiirlerin çoğunda şairdeki hayal kırıklığı yanında, daha önce şiirlerinde hiç görmediğimiz ferdi hicivlere rastlarız. Bu şiirlerde intikam gibi duygudan hiç bahsedilmese de hakaret ve aşağılama sezilir. Kime yazıldığı belki mevcut şartları bilenler tarafından anlaşılrsa da bizce meçhuldür.

Parfi’nin metnimize aldığımız örnek şiirlerinden hareketle şu tespiti yapabiliriz:

Şairdeki intikam duygusu bir kişi veya millete karşı değil, mevcut idareye, zalimlere, haksızlık yapanlara karşıdır. O, fert veya topluluk olsun, hep haklının, mazlumun yanında zalim ve haksızın karşısında olmuştur. İntikam olarak gerçekleştirmek istediği ise mensubu bulunduğu kendi milleti ve kendi milleti durumundaki bütün insanlar adına zulme, haksızlığa, adaletsizliğe, baskıya, zorbalığa son vermektir.

Parfi, bu anlayışını geniş kitlelere ulaştırabilmiştir. Özbekistan’daki bağımsızlık sonrası siyasi yapılanma ve mücadele de bunu göstermektedir. Bugün Özbekistan’da Sovyet Birliği

dönemini aratan bir baskı mevcuttur ve Özbekistan bu sebeple kendisini dış dünyadan tecrit etmektedir.

Kaynaklar

Açık, Fatma, *Özbek Edebiyatı*, Alp Yayınevi, Ankara 2007.

Akpınar, Yavuz, *Azeri Edebiyatı Araştırmaları*, Dergah Yayınları, İstanbul 1994.

Karakaş, Şuayip, “20. Yüzyıl Türk Dünyası Edebiyatı Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Türk Dil Kurumu, 1996, s. 279-317.

Kerimov, N., S. Mamacanov, B. Nazarov, U. Normatov, A.Şerafiddinov, *XX. Asr Özbek Edebiyatı Tarihi*, Okutuvçi Neşriyat, Taşkent 1999.

Koraş, Hikmet, *Özbek Şairi Rauf Parfi*, Kömen Yayınevi, Konya 2009.

Özbay, Hüseyin, “Men Alemden Ötdüm”, *Kardeş Kalemler*, 2007, S. 1, s. 34-42.

Salih, Muhammed, *Yolname Özgürlük Mücadelesi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2002.